

В.А. ПАРХОМЕНКО

**ВНУТРІШНЯ ПОЛІТИКА ДИРЕКТОРІЇ УНР
У ГРУДНІ 1918 – СІЧНІ 1919 РР.
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ МЕМУАРИСТИКИ).**

У статті автор висвітлює за матеріалами мемуаристики перші місяці перебування Директорії при владі, зокрема роботу Трудового конгресу та внутрішньополітичне протистояння між лідерами УНР.

Ключові слова: Директорія, Декларація, Трудовий конгрес, повстанці, мемуари.

Питання перебування перших місяців Директорії при владі, здійснення нею внутрішньополітичних та зовнішньополітичних акцій знайшло своє відображення в чисельних мемуарах. І хоча за кількістю згадок та їх інформативністю цей масив значно поступається періоду боротьби за владу (листопад 1918 р.), саме він дозволяє нам більш детально проаналізувати всі ті обставини, які сприяли невдачі цього політичного проекту, фактичному його розвалу зсередини. Адже більшість офіційних документів не містять опису подій «кулуарної» боротьби, що пронизувала Директорію з самого початку її виникнення. Отже, мемуари учасників тих подій в даному випадку виступають ледь не головним джерелом дослідження внутрішньої ситуації в Україні та її правлячого режиму. Загальну характеристику мемуарної літератури доби визвольних змагань наведено у публікаціях М.Калиновича [1] та сучасного українського науковця Р. Пиріга [2].

Метою даної статті є висвітлення внутрішньої політики Директорії в перші місяці перебування її при владі. Джерельною базою є спогади сучасників Української революції 1917 – 1921 рр.

Необхідно вказати, що аналіз внутрішньополітичної роботи Директорії як правлячої в Україні сили варто розпочинати не з моменту падіння Києва, а з часу переходу стратегічної ініціативи на бік повстанців, тобто з початку грудня 1918 р. В цей час значна територія України вже перебувала під контролем республіканських військ, і лише в деяких регіонах прибічники

Гетьмана чинили їм активний опір [3, с.387-388; 4, с.128-139; 5, с.26-27; 21, с.251-259]. Однак більша частина країни вже не підкорювалася центру.

Саме в цей час у середовищі Директорії, яка від самого початку не була єдиною, посилювався розкол на дві фракції. Три її члени: В.Винниченко, Ф. Швець та О. Андрієвський перебували у Вінниці; їх «соратники» - С. Петлюра та А. Макаренко – у Козятині, де Головний Отаман розташував свою ставку [6]. Навіть таке розміщення вказувало на початок відкритого протистояння у боротьбі за владу двох основних гравців – В.Винниченка, котрий намагався зміцнити свої позиції як Голова Директорії, і С. Петлюри, який презентував себе головнокомандувачем всіх збройних сил і відкрито претендував на посаду військового диктатора. Кожен з них використовував всі доступні йому засоби не лише для укріплення власного становища в уряді та країні, але й для припинення свого опонента.

Першим цю війну розпочав ще 14 листопада 1918 р. С. Петлюра, оприлюднивши свій Універсал від власного імені і не узгоджуючи його з іншими членами Директорії. Таким чином, на думку В. Винниченка він надав своє ім'я всьому повстанню, презентувавши його не як загальнонародну революцію, а саме як «петлюрівщину» [7, с.124]. Цю позицію В. Винниченка поділяє і генерал УНР О. Греков, якого важко запідозрити у симпатії до однієї з течій у Директорії. Він відкрито вказує, що Петлюра, котрий переслідував власні цілі, всіляко рекламував себе (а не Директорію) у повстанських військах [6].

Відповідь В. Винниченка була не менш амбіційною. Посилаючись на свій авторитет як глави Директорії, він запропонував свій проект ліквідації збройних сил УНР, яких демократична республіка нібито не потребує. З його аргументації виходило, що саме армія, не зважаючи на свою національну приналежність до українства, лишається основним контрреволюційним елементом. Керівництво армії, більшість з яких не мала достатнього політичного розуміння ситуації, походила з колишніх царських та гетьманських офіцерів, що лише розклали її революційну сутність, відштовхували не лише солдат, а й місцеве населення від Директорії. В. Винниченко відкрито наголошував, що саме у Вінниці він прагнув розпочати організацію «революційної і соціалістичної армії», без якої ніякі гасла і декрети Директорії не могли бути здійсненими. Він запропонував реорганізувати «старшинські» школи, до яких мали приймати виключно політично свідомих робітників і селян. В армії ввести інститут політичних комісарів, а всіх діючих офіцерів до часу випуску нової військової еліти перевести в унтер-офіцери [7,с.185-186]. За цим проектом, викладеним в тому числі і у мемуарах, ми наочно бачимо спробу максимально політизувати армію, перевівши її з під керівництва кадрових військовиків (до яких зараховував себе і С. Петлюра) під пряму владу представників політичних сил в особі комісарів. Кінцевою метою цього проекту було позбавлення С. Петлюри можливостей впроваджувати будь-які власні ініціативи через армію [6].

Даний проект, хоч і був фактично відхилений Директорією, ще більше розколов українських революціонерів. Постійні суперечки лише сприяли процесу втрати контролю за повстанським рухом, який все більше скочувався до звичайної отаманщини. Так, О.Греков у спогадах чітко зазначає, що в грудні 1918 р. народ займався тією справою, яку він вважав за потрібну, а саме ліквідував гетьманську адміністрацію та роззброював німецькі частини, абсолютно не цікавлячись Директорією, і часто навіть не маючи уявлення про її існування [6].

Протистояння між В. Винниченком та С.Петлюрою в цей час набуває нових рис. Кожен з них, прагнучи довести саме свою необхідність і важливість справі революції, активізує діяльність на тому напрямку, що був йому підконтрольний. Так, В.Винниченко ще у Фастові запропонував на розгляд Директорії

питання про впровадження в Україні системи радянської влади. Це, на його думку не лише мало повернути революцію суто на соціальні рейки, а й перехопити більшовицькі лозунги і зняти загрозу війни з червоною Москвою [7,с.134-135]. Розуміючи, що більшість селянства є політично активними лише тоді, коли йдеться про вирішення місцевих проблем, В. Винниченко закликав не відкидати у політичній боротьбі інтереси пролетаріату, як українського, так і неукраїнського. Саме союз робітників і селян під спільними соціалістичними гаслами дасть можливість УНР вистояти в несприятливому зовнішньополітичному оточенні. Однак на засіданні Директорії більшість підтримала С. Петлюру у його неприйнятті «більшовизму», що викликало досить бурхливу реакцію самого Винниченка. Як згадує І. Мазепа, Голова Директорії ледь не залишив засідання, ображений не сприйняттям його аргументів щодо планів радянзації армії та країни [8,с.67]. Сам же В. Винниченко пояснив позицію своїх опонентів в характерному для себе руслі, звинувативши їх у «хуторянстві» та «обивательстві». На його думку вони були нездатні оцінити необхідності «більшовизації» національної революції, приховуючи під цим свою неспроможність реально оцінювати існуючі в Україні реалії [7,с.136-137].

Діяльність С. Петлюри на посаді Головного Отамана з сарказмом описав О.Греков. Він згадує, що Петлюра у Козятині у вагонах військових ешелонів зробив собі штаб, і саме цим вирізняв себе з поміж інших, «штатських» членів Директорії. Сам Греков виконував при штабі функції командувача польових військ УНР. Однак командувати йому було ніким, адже селянські отамани діяли самостійно, майже не звертаючи уваги на накази та відозви С. Петлюри [6].

Про результати такої діяльності С. Петлюри свідчать згадки багатьох сучасників. Так, голова Комітету поступових партій Полтави В. Андрієвський, описуючи перебіг повстання на Полтавщині, вказує, що на початку виступу Директорії, до Універсалу С. Петлюри прислухались багато селянських ватажків, які відчули свою боротьбу не містечковою, а загальнодержавною. Однак подальша бездіяльність, відсутність єдиного виробленого плану, і що головне ігнорування місцевих інтересів призвело до поступового відходу їх від загальних гасел революції [9,с.166]. Противник ідеї самостійності Укра-

їни, командує Добровольчою армією генерал А.Денікін у спогадах писав, що на його думку антигетьманське повстання не мало національного моменту – Директорія виступила з соціальними гаслами щоб залучити на свій бік селян. Але потім селянство залишило без підтримки і саму Директорію [10,с.355].

Директорія в цей час перебувала у Вінниці, і займалася поточною роботою. Вона полягала в безконечних засіданнях для вирішення протиріч між партіями, та навіть не починала організаційну діяльність на місцях, хоча гетьманська адміністрація скрізь виганялася повстанцями, і необхідно було дати їй заміну. Єдиним результатом роботи по створенню державного апарату влади стало формування у Вінниці Тимчасової Ради Завідуючих державними справами. Цей орган, сформований як аналог Кабінету Міністрів, не мав чітко визначених прав і обов'язків, по суті з дієвого механізму, яким він мав стати, перетворився на дорадчий орган Директорії. Навіть призначені за його рішенням представники Директорії по губерніям мали звітуватися напряду Директорії, оминаючи цей комітет. З виїздом із Вінниці Тимчасова Рада Завідуючих державними справами припинила свою діяльність [7,с.192-193].

Результати такої діяльності Директорії досить скоро стали очевидними. Як вказує О. Греков, в цей час одночасно зі зростанням чисельності повстанців по Україні, відбувається і зворотній процес – а саме втрата контролю над цими повстанськими отаманами. Селянський рух все більше почав набирати стихійних форм, що ніяким чином не відповідало планам В.Винниченка, і тим більше С. Петлюри. В цих умовах політичні опоненти змушені були діяти спільно, фактично передавши в руки своїх ставлеників владу на місцях: П.Болбочану – Лівобережжя, В.Оскілку - Волинь, Н.Григор'єву – Херсонщину [6]. Варто зазначити, що така делегація влади, яку в своїх мемуарах підтверджує І. Мазепа (з серпня 1919 по травень 1920 був головою Ради міністрів УНР), з часом завдала більше шкоди, аніж реальної користі [8,с.74]. Делегувавши цим ватажкам свої повноваження, Директорія практично втратила всі важелі контролю над ними, перетворивши їх у самовладних правителів, що керували регіоном за власним розсудом. Найбільше така ситуація не влаштовувала В. Винни-

ченка як керівника політичного крила Директорії, адже у військовому плані отамани ще, принаймні номінально визнавали зверхність Петлюри [7,с.147].

Однак значно більше турбувала членів Директорії в цей час проблема майбутнього політичного устрою України. Їй значне місце в своїй праці приділяє В.Винниченко, що переконливо засвідчує його особисту зацікавленість у вирішенні цього питання ще до здобуття повстанцями Києва. Він досить докладно розповідає у своїх мемуарах про спроби вирішення політичного майбутнього України.

Після відхилення більшістю Директорії плану фактичної радянзації держави, Винниченко розпочав підготовку нового політичного проекту, що мав зберегти можливість широкомасштабного залучення до влади робітників великих промислових міст. Саме їх Голова Директорії вважав тим прошарком, що найменше наділений увагою з боку української влади, і що саме вони можуть стати тим козирем, який безумовно використають більшовики проти УНР. Тож враховуючи інтереси тих соціальних прошарків, які репрезентувалися Директорією, В. Винниченко запропонував проект впровадження «трудових рад», тобто рад представників усіх елементів громадянства, які не живуть з експлуатації чужої праці. Пропонувалася не диктатура пролетаріату і незаможного селянства, що дуже нагадувало більшовиків, а диктатура «всього трудового люду» [7,с.141]. Сам В. Винниченко вказує на недосконалість цього формулювання, його тимчасовості, неясності і недоговореності.

Однак, як пише мемуарист, таке формулювання було прийняте Директорією. Ухвалено рішення про створення системи трудових Рад, а Вищим органом влади мав стати Трудовий конгрес, обирати який мали тільки трудові елементи. Велика буржуазія, «класи паразитичні, експлуаторські» цього права позбавлялися [7,с.142]. Важко оцінити справжні настрої, що панували в Директорії після прийняття цього рішення. Адже окрім самого В.Винниченка практично ніхто не намагається дати більш широку його оцінку у своїх спогадах.

Як не дивно, але факт взяття Києва Директорією 14 грудня 1918 р. практично оминув своєю увагою В. Винниченко. Він лише вказує, що саме фактична відмова німецької армії чинити опір наступаючим

республіканським військам, дозволила розбити гетьманців і взяти 14 грудня столицю [7,с.162]. Таку короткість спогадів автора можна пояснити небажанням висвітлювати досягнення свого опонента – С. Петлюри, який номінально здійснював керівництво операцією. Але і його заслуга насправді у цьому мінімальна, головним було рішення німецького штабу – не чинити опір Директорії. Більше того, В. Винниченко не змарнував можливість ще раз задіти свого опонента. Так, він вказує, що С. Петлюра був членом масонської ложі, і навіть знаючи де переховується П. Скоропадський, не наважився його затримати, бо мав заборону на це від «гросмейстера» однієї із київських лож С. Моркотуна [7,с.165]. Як пише сучасний дослідник визвольних змагань Ф.В. Солдатенко, ця інформація викликала серед еміграції гучний та тривалий публічний скандал, але Петлюра ніде і ніколи не висловив з цього приводу жодного слова на свій захист [23,с.358].

Досить захоплено описує цей період історії Директорії І. Мазепа. Він вказує, що це була вирішальна перемога повстанців, які мали значну перевагу у всьому. Доля попереднього режиму, на його думку, була вирішена ще тоді, коли П.Скоропадський видав свою федеративну грамоту про зв'язок з Росією [8,с.77]. З ним у мемуарах погоджується П. Шандрук [25,с.42]. Про безнадійне становище Гетьманату у листопаді 1918 р., писав у щоденнику і Д. Донцов [11,с.117]. Цікаві спогади про ті події залишила прихильниця Білого руху, сестра милосердя М. Нестерович-Берг. (Свого часу, при її сприянні наприкінці 1917 р. із радянської Москви на Дон було перевезено більше 2,5 тисяч офіцерів). У мемуарах вона писала про ненадійність гетьманських військ і малочисельність російських добровольчих дружин, сформованих із офіцерів та учнівської молоді, які у грудні 1918 р. намагалися захистити від Петлюри Київ [24, с.158-161].

Взяття Києва розпочало нову сторінку історії Директорії. Однак ті протиріччя, які виникли ще до остаточного падіння гетьманського режиму нікуди не поділися. Більше того, перемога усунула і головну ціль, яка тримала повстанців єдиним цілим – необхідність боротьби з Гетьманатом. Організація мирного життя виявилася для Директорії значно важчим завданням, аніж саме повстання.

Мемуарна література досить яскраво висвітлює ті питання, які виникли перед новою владою, а точніше були самі нею створені.

Перші тижні перебування у Києві, як засвідчують мемуаристи, Директорія провела у самовихваляннях та бездіяльності. І В. Винниченко, і О. Греков в один голос вказують, що за цей час не було зроблено ніяких кроків до встановлення повноцінної влади, відбувалися лише урочистості головним персонажем яких був перший «національний герой» С. Петлюра [7,с.167; 4].

Однак спогади з цього питання не є цілком об'єктивними. Ще з моменту зайняття повстанцями Києва у місті почав працювати Револьюційний Комітет, до складу якого увійшли М. Авдієнко, В. Чехівський, А. Пісоцький, В. Висоцький, М. Галаган, Н. Загородній, М. Марченко. Цей орган виконував у місті (і номінально у державі) всі адміністративні функції. Однак реальна адміністративна влада в цей час належала командирів Осадного Корпусу січових стрільців Є. Коновальцю [7,с.193]. Цю тезу підтверджує також О. Греков, вказуючи, що єдиною фізичною силою, котра розпоряджалася всім у Києві, і навіть здійснювала особисту охорону членів Директорії була «січова рада»[6]. Лідер Білого руху генерал А.Денікін у спогадах теж називає Коновальця та галичан господарями Києва [10,с.462].

Реальним поштовхом, що змусив Директорію відійти від святкування та зайнятися державотворчою діяльністю став губернський селянський з'їзд, що проходив 21-24 грудня. Його делегати, які представляли практично всі регіони України, окрім подяки за знищення режиму Гетьманату, поставили перед новою владою завдання проведення низки соціальних змін, передусім щодо вирішення подальшої долі поміщицьких землеволодінь та великих селянських господарств. Такі вимоги делегатів з'їзду підштовхнули членів Директорії до вирішення першочергового завдання – формування власного уряду.

Як зазначає О.Греков, рішення про формування нового уряду і його особовий склад мало бути прийняте на бенкеті, організованому для представників різних партій. Саме на цьому бенкеті було оприлюднені плани дій керівництва Січових стрільців. Будучи незадоволені головуванням у Директорії В. Винниченка, вони планували замінити його на С. Петлюру, передавши при цьому реальну владу в країні «січовій раді»,

зробивши Є. Коновальця керівником всього війська і фактичним диктатором [12,с.315]. Однак лідери «січової ради», на думку О. Грекова, не наважувалися на переворот, розуміючи що більшість повстанських загонів не підтримає їх [6].

Не зважаючи на внутрішнє протистояння у владі між партіями та військовими, 24 грудня Директорією була призначена перша Рада Народних Міністрів, яку очолив В. Чехівський. У мемуарах наведено її повний склад [7,с.193-194]. Однак, як засвідчують І. Мазепа та П. Христюк, діяльність цього уряду була дуже обмеженою, адже фактичних важелів влади у нього не було. Далі Києва влада нових міністрів майже не простиралася [8, с.92; 17, с.20-21].

Другим, не менш значущим заходом в державному будівництві в Україні часів Директорії стало створення та оприлюднення «Декларації Директорії Української Народної Республіки». Цей документ, що побачив світ 26 грудня 1918 р. за своєю суттю поєднував не тільки основні гасла, під якими нова влада прийшла до Києва. Він фактично перетворювався на «протоконституцію», за якою мало бути зорганізоване все внутрішнє життя країни.

Сам зміст Декларації, або його уривки наводиться багатьма мемуаристами. Проте повний текст, що дає нам можливість детально проаналізувати його, відображений передусім у «Відродженні нації» В.Винниченка. Він же дає і перші коментарі щодо цього документу. Так, за своєю тематичною структурою Декларація умовно поділяється на три основних частини: економічну, політичну і соціальну. У відповідності до першочергових лозунгів Директорії, виокремлено було основне коло питань, вирішення яких влада брала на себе.

Директорія відповідно до Декларації проголошувалась тимчасовою верховною владою революційних часів. Отримавши цю владу від народу, Директорія зобов'язувалась потім її йому повернути [7,с.170]. В Декларації також досить чітко прописано, хто ж має належати до «трудового народу», представники якого мають бути обрані до нової владної структури – Трудового конгресу. Так, до них мали відноситися трудове селянство, яке першим відгукнулося на заклики Директорії й повстало проти панства зі зброєю в руках. Другою соціальною верствою, що мала прийти до влади через своїх депутатів стало міське

робітництво. Більше того розуміючи реалії життя, Декларація проголошувала, що всі робітники, а не лише українці мають залучитися до нової влади. Третім прошарком, що мав право обирати делегатів на Трудовий конгрес стала «трудова інтелігенція». Декларація чітко вказує, хто саме мав до неї відношення: робітники народної освіти, лікарські помічники (але не лікарі!), народні кооперативні службовці [7,с.172-173].

Аналіз цього політичного уривка наочно демонструє ті коливання, які існували в середовищі Директорії. Особливо показовим став той факт, що виборчих прав не отримали військові (на відміну від більшовицької моделі, де Ради солдатських депутатів були звичайним явищем). І хоча ніхто з мемуаристів не називає чітко автора документу, за яким солдати не вирізнялися з поміж селянства, однак за контекстом яскраво помітною стає персона В. Винниченка. Не бажаючи посилення свого головного опонента С. Петлюри, він таким формулюванням як би підкреслює факт тимчасовості посади Головного Отамана. Адже не буде армії (бо селяни мають повернутися до мирної праці), і відповідно - анулюється посада Отамана.

Не менш радикально вирішувалась приналежність до інтелігенції. Її «трудова» частина значною мірою штучно обмежувалась, щоб не допустити до влади представників буржуазної орієнтації. Ні вчені, ні митці, ні навіть лікарі та юристи, без яких існування держави практично неможливе, не отримували виборчих прав, фактично прирівнюючись до поміщиків і буржуазії, тобто автоматично ставали ворогами нової влади, про що з розчаруванням писав у спогадах український військовий діяч, учасник антигетьманського виступу М.Галаган [13, с.403]. Таке трактування стану і місця інтелігенції особливо цікавим виглядає в тому аспекті, що практично всі члени Директорії, за винятком хіба що А. Макаренка і належали до тієї «нетрудової інтелігенції», в тому числі письменник В. Винниченко та журналіст С. Петлюра.

Декларація визначала також основні владні повноваження майбутнього Конгресу Трудового Народу, його першочергові завдання. Так, Конгрес матиме всі верховні права й повновладдя вирішувати всі питання соціального, економічного і політичного життя Республіки. До самого ж моменту скликання Конгресу вся повнота влади мала знаходитися у Директорії, яка виступала гарантом

незалежності України. Під останнім розумілося, передусім протидія спробам більшовиків перехопити владу. Адже ще 17 листопада у Курську було сформовано Тимчасовий робітничо-селянський уряд України [22, с.151-153]. Не оголошуючи офіційно війни, більшовики почали просуватися вглиб українських земель.

У Декларації було визначено і основні напрямки діяльності нової влади в економічній сфері. Розуміючи всю важливість цього питання не лише для благоустрою держави, а й соціально-політичному контексті, лідери Директорії з самого початку взяли за її реформування. Так, відразу, ще 9 грудня, було скасовано всі закони і постанови гетьманського уряду у сфері робітничої політики. Відновлено восьмигодинний робочий день та право робітників на колективні договори, право на коаліції та страйки, а також всю повноту прав робітничих фабричних комітетів.

Однак основна увага в економічній галузі була приділена земельним відносинам. Саме їм присвячена ледь не більшість тексту Декларації. На самому її початку чітко вказано, що всі дрібні і всі трудові господарства залишаються у попередніх власників, а решта земель передається у користування безземельних і малоземельних селян, особливо тих, хто пішов у військо Республіки для боротьби з гетьманом. Впроваджуючи в життя соціалістичні ідеї, прибічниками яких були більшість членів Директорії, і особливо її Голова В. Винниченко, в Декларації знайшлося місце і ідеям націоналізації промисловості. Так, зокрема вказувалося, що Директорія вважає своїм обов'язком узяти під контроль УНР головні галузі української промисловості і направляти їх розвиток в інтересах працюючих класів і усього громадянства.

Останньою темою, яка розкривала у Декларації погляди нової влади на майбутній устрій України було соціальне питання. Частково його висвітлено у політичних планах, зокрема в розподілі населення країни на «трудоий народ» та «експлуататорів», причому за досить таки умовними критеріями. Така непримиренність до «експлуататорських» класів, в купі з фактичною невизначеністю статусу більшості інтелігенції, наочно демонструє політичний аспект вирішення соціального питання лідерами Директорії. Фактично вони проголосили в країні владу

селянства, яке і становило основу їх армії під час повстання. Апеляції до інтересів інших «трудоих класів», передусім робітників, було лише спробою розколу робітничого руху в цілому, адже переважна більшість робітників, особливо у великих містах віднеслась до приходу нової влади негативно. Більше того, і цього не приховує навіть В. Винниченко, основна частина «вождів» УНР ставилась до робітників відкрито вороже, вважаючи їх не українцями. Те ж саме можна сказати і про статус майбутньої армії, саме існування якої ставилось під сумнів. Останнє відразу вороже налаштувало військових проти ідеї «трудої влади» в Україні, і її виразників – Директорії. І це стосувалося не лише кадрових офіцерів, а й простих солдатів [4,с.163].

Не зважаючи на всі недоліки, і її надмірну заполітизованість, Декларація мала велике значення для тогочасної України. І відповідно, її оприлюднення знайшло відгук у суспільстві. Так, І. Мазепа згадує, що відразу після прийняття цього документу в середовищі українських партій відбулось значне пожвавлення. Більшість простих людей вітали її економічну та соціальну програму, а опоненти, позбавлені влади мовчали [8,с.118]. Досить схвально віднеслись до Декларації і селяни в губерніях, які очікували змін, і фактично отримали право перерозподілу земель поміщиків.

Про реальну ефективність роботи Директорії на початку січня 1919 р. говорять і інші мемуаристи. Зокрема О. Греков, описуючи одне з її засідань, присвячених автокефалії Української церкви, зазначає, що лише О. Андрієвський як юрист розумів про що йдеться справа і в чому полягає юридична та канонічна автокефалія. Жодного представника духовенства на нараду не було запрошено, але тривала вона близько 4 годин. Автор іронічно засвідчує, що в Директорії було надто багато вільного часу, якщо вона могла так довго розглядати це маловажливе питання [6].

І такі згадки про діяльність Директорії непоодинокі, що засвідчує її низьку ефективність і потреби реформування. Саме цьому і була присвячена Державна нарада 16 січня, на яку були запрошені представники Директорії в регіонах, представники політичних партій та члени «січової ради». Нарада повинна була визначити майбутню лінію влади, представлену на Трудовому конгресі. Представник Стрілецтва О.Назарук, посилаючись на війну з більшовиками,

запропонував змінити керівництво Директорії, передавши його від В. Винниченка С. Петлюрі. Однак при цьому Петлюра позбавлявся військових повноважень, які переходили до Є. Коновальця. Третім реальним лідером країни мав стати теж представник стрільців - А. Мельник, який би і очолив командування Січовим корпусом. Проте більшість наради таку пропозицію відкинула. А член всеукраїнської кооперативної організації «Село-спілка» Коваль взагалі заявив, що деякі селяни вважають галицьких стрільців – «австрійцями». Як засвідчує генерал О. Греков, ця нарада тривала довго і завершилась без прийняття будь яких рішень [6].

Таким чином ми бачимо, що більшість мемуаристів, описуючи перші місяці перебування Директорії у Києві, засвідчують її виключну безпорадність та залежність від командування Січових стрільців. Влада на місцях в цей час остаточно переходить до повстанських отаманів, що активно проводять свою власну політику боротьби з контрреволюцією та більшовиками. Найпомітнішим явищем цього часу стають єврейські погроми та «українізація» Києва [14, 15, 16].

Зібрання Трудового конгресу все таки відбулося у Києві 23-28 січня 1919 року, в час вирішального наступу більшовиків, війна з якими номінально розпочалась 16 січня, а фактично тривала з листопада 1918 р. Спогади про цю подію залишили в своїх мемуарах В. Винниченко, І. Мазепа, П. Христюк та ін. Всі вони практично сходяться в одному – Конгрес не виправдав покладених на нього сподівань, більше того – перетворився у звичайне зібрання, котре вже не мало достатнього владного представництва. Прибули навіть не всі делегати – з 593 було ледь більше 400. В. Винниченко однозначно назвав його «мертвонародженням», адже умови його роботи і результати практично не мали ніякого значення [7, с.243]. Як в свою чергу зазначали І. Мазепа та М. Галаган, депутати досить довго визначалися зі своїми політичними цілями, навіть однопартійні не могли знайти між собою згоди [8, с.137; 13, с.402]. Аналогічної думки дотримується і П. Христюк. Він зазначає, що есери дійсно склали більшість депутатів, однак вона могла працювати виключно при наявності єдності. В результаті представники більшості виступали та голосували за різні, часто протилежні резолюції [17, с.71].

Одним з визначальних чинників, що також вплинув на ефективність роботи Конгресу став наступ більшовицьких військ. Як зазначає В. Винниченко, і есери, і есдеки змушені були торгуватися між собою з обережністю, поглядаючи на червоне військо, що вже підходило до Броварів [7, с.243]. Теж саме засвідчує і П. Христюк, котрий зазначає що в останні дні роботи депутати більше цікавилися рухом більшовицьких дивізій, аніж власними політичними програмами, не бажаючи бути оточеними в столиці ворогами. Представник радянського табору О. Селявкін у спогадах писав, про швидкий темп наступу більшовиків проти Директорії на харківському напрямку у січні 1919 року [18, с.79]. Про безпорадність петлюрівського командування у Катеринославі та несподівано стрімке, для мешканців міста, просування червоноармійців, писав у мемуарах ще один свідок тих подій, прихильник «єдиної та неподільної Росії» [20, с.193-194].

Лише 28 січня Конгрес ухвалив свою кінцеву резолюцію, укладену за ініціативи делегатів від УСДРП, що зуміли нарешті консолідувати навколо себе більшість. Вона наведена у мемуарах І. Мазепа, і по-суті не містила нічого нового. Влада і надалі покладалася на Директорію УНР. Вирішення соціальних питань, формування нових виборчих законів та забезпечення демократії в Україні було відкладено на наступні зібрання Конгресу.

Отже мемуаристи в один голос висловлюють своє незадоволення результатами роботи Конгресу. Одні натякають на відсутність чітких програм, інші на неможливість працювати під постійною «опікою» повстанських отаманів. Однак головною причиною збереження усієї повноти влади Директорією, більшість сучасників вважає саме загрозу від радянських військ. Вона впливала не лише на депутатів та військових, а й членів Директорії та уряду, які вже почали готуватися до евакуації. І ніхто не висловлює навіть найменшого сподівання на те, що Київ вдасться відстояти, а більшовиків зупинити наявними силами.

Про стан армії, що визнавала владу Директорії і могла реально бути кинута проти більшовиків, дають чітку інформацію призначений військовим міністром О. Греков та сам В. Винниченко. Зокрема, Греков вказує, що основу війська УНР складали: корпус П. Болбочана на Лівобережжі (40-50 тис. бійців); три дивізії Січового корпусу (30-35

тис.); підрозділи В.Оскілка на Волині, чисельність яких ніхто не знав; та «гайдамаки» Петлюри, котрі почали формуватися ще за часів Центральної Ради (6-7 тис.) військових [6]. Винниченко, в свою чергу посилаючись на Грекова, називає загальну чисельність - 21 тисячу бійців, наводячи у спогадах копію доповіді військового міністра [7,с.245]. Така відмінність у кількості пояснюється часом - Греков дає інформацію станом на кінець грудня 1918 р., а у Винниченка вказано дані на кінець січня. Це наочно демонструє падіння не лише обороноздатності УНР, а й фактичний розпад армії, підірваний самовладдям на місцях «отаманщини». Так, на Півдні загопи Григор'єва, більшість яких у січні діяли на Миколаївщині (Новий Буг - Снігурівка), майже не виконували розпоряджень Директорії. А 29 січня отаман повідомив свої «Республіканські війська східної Херсонщини» про перехід на бік наступаючої червоної армії.

2 лютого 1919 року Директорія евакуювалася до Вінниці, а 6 лютого радянські війська здобули Київ.

Таким чином, мемуари сучасників дають нам досить об'єктивну картину внутрішньої політики Директорії під час її перебування у Києві: повна втрата контролю над армією і ситуацією в регіонах, фактичне самоуправство «січової ради» в столиці та отаманів на місцях. У організації цивільного життя успіхи були ненабагато кращі – хоч і вдалося сформувати уряд, проте реальної влади він не отримав. Проведення Трудового конгресу хоч і відбулося у визначений час, однак його результати були мінімальними. Цей орган фактично відмовився від влади у критичний період, перенісши вирішення важливих завдань державного будівництва на «наступні сесії», тобто після остаточного вирішення результатів боротьби з більшовиками. Сам Конгрес лише підкреслив ту нестабільність і політичну невизначеність партій щодо майбутнього України. Однак найважливішою помилкою Директорії, про що майже одногосно говорять мемуаристи, стала втрата контакту з селянами, і як наслідок падіння авторитету Директорії в суспільстві, перетворення її у майбутньому на владу «у вагонах» [19,с.110].

У даній статті ми також не можемо оминати увагою одну значну для долі України подію, що відбулась у розглядаємий нами час, хоча мемуаристи і не приділили їй такої уваги, як наступні покоління істориків.

Мова йде про Акт «злуки» УНР та ЗУНР, що відбувся 22 січня 1919 р. Ця подія підсумувала прагнення політиків з обох боків Збручу об'єднати свої сили для боротьби з зовнішніми ворогами України.

Власну думку щодо цього Акту та його наслідків висловлює у своїх спогадах генерал М. Омелянович-Павленко, який намагається розглянути цей союз не лише з декларативної точки зору, а й з військової. Він, зокрема зазначає, що Акт створив новий символ, за який мали боротися обидві частини країни – Соборну Українську Державу. Заради неї не лише провідники, а й народні маси мали йти на подвиги. Він також засвідчує у своїх спогадах, що і фронт, і тил радісно сприйняли звістку про об'єднання УНР та ЗУНР, однак особливих переваг у військово-стратегічному плані воно на той момент не давало. Єдиною користю для Української Галицької Армії стало «закриття», таким чином, тилу на сході (за Збручем). При цьому генерал чітко вказує, що сама по собі ідея не була тим дієвим чинником, що міг би змусити Галицьку армію залишити свої позиції, і передислокуватися на схід, для боротьби з більшовиками [19,с.132].

З захопленням віднеслися до Акту соборності мемуаристи з числа Січових стрільців. І Є. Коновалець, і В. Кучабський наголошують на важливості даного заходу. Так, на думку Є. Коновальця цей документ мав остаточно здолати непорозуміння між галичанами та жителями великої України, об'єднати їх з єдиною метою – захист власної держави [12,с.332]. Аналогічних думок дотримується і В. Кучабський, лише уточнюючи, що найбільшу радість продемонстрували саме Січовики, серед яких ідея об'єднання була найпопулярнішою [4,с.177]. Менш захоплено оцінюють цю подію цивільні представники східної України. Так, В. Винниченко взагалі приділив їй декілька абзаців, намагаючись показати події 22 січня як робочий процес, що лише після встановлення політичної стабільності в країні зможе набути реальної сили [7,с.242-243].

Отже, навіть з наведених джерел ми бачимо, що мемуаристи західної та східної України по-різному оцінюють значення цієї події. Якщо галичани з захопленням повідомляють про значущість Акту соборності, то їх колеги по визвольній боротьбі зі сходу ставляться до неї досить стримано, вказуючи, що її декларативне значення не могло бути вирішальним при

організації опору зовнішнім ворогам, так як УНР і ЗУНР мали свої різні погляди щодо відносин з більшовиками, Добровольчою армією, Антантою та Польщею.

Таким чином, підсумовуючи внутрішню діяльність Директорії під час її перебування у Києві (грудень 1918 - січень 1919 рр.), ми бачимо що новій владі так і не вдалося виконати першочергового завдання: забезпечити повноцінне керівництво країною та вирішити найбільш нагальні соціальні та

економічні проблеми. Мемуаристи практично одногосно стверджують, що за цей час в країні лише зросли анархія та криза, посиленні побічним ефектом антигетьманського повстання – самовладністю селянських отаманів. І верхівкою кризи виявилось те, що майже 300-тис. повстанська армія, що була в листопаді 1918 р. в розпорядженні Директорії, через місяць практично перестала існувати, залишивши країну фактично беззахисною від зовнішніх викликів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Калинович М. Українська мемуаристика 1914-1924 рр.: Бібліографічний реєстр. – Едмонтон: Видавництво Канадського інституту українських студій Альбертського університету, 1991. – 32 с.
2. Пиріг Р.Я. Джерела з історії Української революції 1917-1921 років: Матеріали особового походження // Архіви України. – 2011. - № 6. – С. 83-102.
3. Дорошенко Д.І. Мої спомини про недавнє минуле (1914-1920 рр.) / Дмитро Іванович Дорошенко. – К.: Темпора, 2007.- 632 с.
4. Кучабський В. Від першопочинів до Проскурівського періоду / Василь Кучабський / Історія січових стрільців. – К.: Україна, 1992. – С. 12-201.
5. Дяченко П. Г. Чорні запорожці: Мемуари /Петро Гаврилович Дяченко. - К.:Стікс, 2010.- 448 с.
6. Греков А.П. Переговори украинской директории с французским командованием в Одессе в 1919 году (1918-1919 гг. на Украине) / Александр Петрович Греков. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа до кн.: <http://vijsko.milua.org/Grekiv.htm>
7. Винниченко В. Відродження нації / Володимир Винниченко / репринтне відтворення видання 1920 р. – К.: Вид-во політичної літератури, 1990 - Ч.3. – 542 с.
8. Мазепа І.П. Україна в огні і бурі революції 1917–1921/ Ісаак Прохорович Мазепа – Прага: Український Соціологічний Інститут, 1942. –Ч.2.- 232 с.
9. Андрієвський В.Н. З минулого. Від гетьмана до Директорії /Віктор Никанорович Андрієвський . – Берлін, 1923. – Т.1.
10. Деникин А. И. Очерки русской смуты. / Антон Иванович Деникин.- Минск: Харвест, 2002.- Т.4.Вооруженные силы юга России. Октябрь 1918 - Январь 1919. - 560 с.
11. Донцов Д.І. Рік 1918, Київ / Дмитро Іванович Донцов. – К.: Темпора, 2002. -208 с.
12. Коновалець Є. Причинки до історії української революції / Євген Коновалець / Історія січових стрільців. - К.: Україна, 1992.-С. 287- 346.
13. Галаган М. М. З моїх споминів (1880-ті – 1920-ті рр.) / Микола Михайлович Галаган. - К.: Темпора, 2005.- 656 с.
14. Алексеев Ив. (Небутев). Из воспоминаний левого эсера: Подпольная работа на Украине 1912-1920 / И. Алексеев.- М.: Госиздат, 1922. – С.21-27.
15. Майоров М. Из истории революционной борьбы на Украине (1914-1919) /М. Майоров .- К.: Державне видавництво, 1922. – 109 с.
16. Гольденвейзер А. Из киевских воспоминаний (1917-1921 гг) / А.Гольденвейзер /Архив русской революции. – М.: Терра – Политиздат, 1991. – Т.6. – С.231-232.
17. Христюк П. Замітки і матеріали до історії Української революції 1917-1920 рр. / П.Христюк.- Відень, 1921.- Т.3.
18. Селявкін А. В трех войнах на броневиках и танках / Алексей Селявкин. – Харьков: Прапор, 1981.- 183 с.

19. Омелянович-Павленко М. В. Спогади командарма (1917-1920) / Михайло Володимирович Омелянович-Павленко.- К.: Темпора, 2007. – 608 с.
20. Игренов Г. Екатеринославские воспоминания (август 1918 г. – июнь 1919 г.) / Г. Игренов / Революция на Украине по мемуарам белых. – М.-Л.: Госиздат, 1930. – С.186-195.
21. Милоданович В. «Полтавский бой» 27 ноября 1918 года / Всеволод Милоданович // Белое движение в России.- Т.5. 1918 год на Украине.- М.: ЗАО Изд. Центрполиграф, 2001. – С.245-263.
22. Затонський В. Из спогадів про українську революцію / В. Затонський // Літопис революції. – 1930. - № 5. – С.151-155.
23. Солдатенко В.Ф. Україна в революційну добу: у 4-х т. / Валерій Федорович Солдатенко. – Т.2. Рік 1918.- К.: Світогляд, 2009. – 411 с.
24. Нестерович-Берг М. В Киеве в конце 1918 года / Мария Нестерович-Берг // Белое движение в России.- Т.5. 1918 год на Украине.- М.: ЗАО Изд. Центрполиграф, 2001. – С.157-168.
25. Шандрук П. Сили доблесті. Мемуари. / Павло Шандрук. – К.: Вища школа, 1999. – 240 с.

V. *PARHOMENKO*

**DOMESTIC POLICY OF DIRECTORY UKRAINIAN REPUBLIC OF
PEOPLE'S IN DECEMBER 1918 - JANUARY 1919
(ON MATERIALS OF MEMOIRS)**

In the article an author lights up on materials of memoirs the first months of stay of Directory at power, in particular work of Labour congress and of home policy opposition between the leaders of Ukrainian republic of people's.

Keywords: *Directory, Declaration, Labour congress, insurgents, memoirs.*

V.A. ПАРХОМЕНКО

**ВНУТРЕННЯЯ ПОЛИТИКА ДИРЕКТОРИИ УНР В ДЕКАБРЕ 1918 –
ЯНВАРЕ 1919 ГГ. (НА МАТЕРИАЛАХ МЕМУАРИСТИКИ)**

В статье автор освещает на материалах мемуаристики первые месяцы пребывания Директории у власти, в частности работу Трудового конгресса и внутривнутриполитическое противостояние между лидерами УНР.

Ключевые слова: *Директория, Декларация, Трудовой конгресс, повстанцы, мемуары.*